

UN NUME, O CARTE, UN PROFESOR, UN OM. EVOCARE

Prima, la fel ca și ultima mea întâlnire cu cărturarul au avut loc la Biblioteca Universității (de Vest).

La începutul anilor 1970 predam franceza la Politehnică (Universitatea Tehnică) și eram înscrisă la doctorat la Cluj unde absolvisem Filologia. Lotte, colega mea, absolventă de Timișoara, secția Germană-Română, aflând că urma să susțin un examen de stilistică, a rostit un nume: Ștefan Munteanu. Cu o mină, un ton și o vorbă de apreciere. Stilistica era un domeniu în vogă în cercetarea lingvistică și literară. În ultimul an de studiu avusesem șila Cluj un curs de un semestru cu profesorul Jacquier. Dar că la Timișoara curentul era puternic n-aveam habar. Am luat de la bibliotecă un exemplar din Cursul pentru studenți imprimat la Tipografia Universității cu mijloacele de atunci. Era bine documentat, bine sistematizat. A fost o cheiță fermecată care mi-a deschis multe odăi. Se întâmpla înainte de apariția cărții sale *Stil și expresivitate poetică*, în 1972, la Editura Științifică, lucrare cu ecou, intens recenzată și distinsă cu premiul Academiei. Poate pentru că s-au succedat alte volume, între care lucrări de sinteză cu contribuția aleșilor săi colaboratori, n-am ajuns să-i spun autorului, când ne-am cunoscut, că de fapt îl cunoșteam. În zgomotul prezentului contează cartea cea mai recentă, despre ea se vorbește.

Dacă la prima întâlnire omul în carne și oase a lipsit, iar eu am făcut cunoștință doar cu scrisul și mintea lui, la ultima l-am găsit în persoană la sala de lectură unde, între timp, l-am văzut de multe ori de-a lungul anilor. După ce s-a pensionat își permitea să-și întrerupă studiul pentru schimburi de idei cu câte cineva. Făcea pauze de 10-15 minute pe hol, pentru că nu frecventa cafeneaua. În ziua aceea, mă confruntam cu dificultăți în limba maternă. Îl regăseam întreg pe

Baudelaire într-un sonet transpus de Ion Barbu foarte „baudelairian” (metafore, versificație ș.a.), dar nu știam ce înseamnă în română *izvod, răsurre...* Cu mintea la asemenea provocări i-am amintit prof-ului de *cumpăna gândirii*, expresie din *Glosă* și *Se bate miezul nopții* de Eminescu. Nu deslușeam sensul literal sau poetic în context original, iar în traduceri în franceză nu regăseam expresia, posibil diseminată, prin compensări semantice. Mi-a zis că e un calc din germană. Mi-a înșirat mai multe cuvinte formate prin compunere. A citat, cred, din nu mai știu care filosof. Deodată, neașteptat, i s-au umplut ochii de lacrimi. Surprinzător, la o persoană reținută, distantă, cu o „fațadă bine tencuită”, cum zicea cineva. Să fi fost o reacție nostalgică? Tocmai îi spuseseam că peste câteva minute trebuia să fiu în amfiteatru. Îi lipsea publicul? Postura de cuvântător de la catedră?

Postura sa era sobră, ținuta ireproșabilă. Nu folosea artificii pentru captarea atenției. Miza pe limpezimea ideilor și pe acuratețea frazelor, înșirate pe câteva pagini din care cel mai des citea. Trata un subiect îndelung gândit, cu o desăvârșită cunoaștere a celor afirmate de alții pe același subiect. Pedant, onest, precaut, pretențios, migălos, înveșmântat într-o prestanță care îi ascundea sensibilitatea. Așa se prezenta savantul în fața respectuoșilor învățăcei și în competiția cu confrății. Strângeri de mână topeau ghița când felicita câte un amărât de student ori doctorand obosit la capăt de etapă. Era un promotor al meritocrației.

Între 1977 și 1982 a fost șeful Catedrei de limbi romanice. S-a întâmplat să fiu și eu acolo, din 1972, asistentă, mai târziu lector, că așa-i viața, plină de cotituri și nu știi peste cine dai după cotitură. După ce a predat câțiva ani la Viena, prof-ul avea așteptări contrazise de realități. Retrăiesc câteva momente.

Într-o zi îl ajung din urmă la etajul II unde începe coridorul lung și lat ce duce către sălile de curs. Profesorul se oprește, face un semn vag cu mâna în direcția spre care ne îndreptam și spune cu ton de supărare mocnită că așa ceva nu se poate. Nu știu la ce se referă. Facem câțiva pași, se oprește în dreptul unui coș cu scrumieră evazată pentru fumători din care se revarsă pe pardoseală mucuri, pachete goale de țigări și ghemotoace de hârtie. Îi urmăresc privirea îndreptată spre alte

două asemenea obiecte plasate la intervale egale lângă un perete din spațiul generos conceput de arhitectul Fackelman. Nu mi se pare nimic ieșit din comun. Spun că probabil n-au apucat femeile de serviciu să golească acele coșuri... Și da, studenții sunt neglijenți... Decreează: „Trebuie să li se spună”. Trebuie să ni se spună și nouă, mentorilor, niște lucruri. Caietul în care notăm zilnic, cu pixul, ultimele anunțuri, dispoziții, sarcini de îndeplinit sau mesaje are urechi de măgar, conține felurite mângăleli, ștersături și pete. În timpul unei ședințe, șeful catedrei ni-l arată pe strămoșul corespondenței electronice și ne spune cu gravitate că într-un loc unde lucrează atâtea doamne așa ceva este de neconceput.

Într-un diferend cu o colegă n-am tact, reacționez vehement. După o zi mă invită în cabinetul domniei sale și îmi face o demonstrație de tact, subliniind elegant eroarea mea de atitudine, impardonabilă. Fără vorbe grele, fără ton ridicat, fără amenințări. Fără drept de apel. Cu altă ocazie, când îl caut în biroul său pentru o lămurire privind nu mai știu ce directive absurde, din nou nu-mi țin gura și adaug la întrebarea despre situația respectivă o alta, mai generală: „Dom’ profesor, ce se întâmplă? Că nu înțeleg rostul”. Face o sumbră precizare: Pentru ce se întâmplă acum în învățământ vor fi consecințe pentru multe generații”. Și cu asta, basta, discuție încheiată, niciodată reluată, în niciun fel.

Ce aveam noi de vorbit era cazul să vorbim în Cercul de studii al catedrei pe care dânsul l-a înființat. Era cazul să vorbim despre lecturile noastre, să ne înfățișăm unii altora cu produsele minților noastre. Cercul de studii era mai mult un reper, pentru că planul de învățământ și cel de cercetare la secția Franceză se intersectau prea puțin cu cele ale romaniștilor sau ale româniștilor. Iar pentru Franceză cred că prof-ul se baza pe judecata, experiența și sugestiile acolora dintre noi care trecuseră pragul vârstei de patruzeci de ani. Cu mine mai avea de lucrat la alt nivel. Aluziv la mici întârzieri și la felul meu cam distrat de-a fi, mi-a dat rețeta pentru punctualitate și seninătate în spațiul academic.

După ce n-a mai fost șeful catedrei noastre, scutit de grija pentru imparțialitate și bună rânduială, mi s-a părut mai prietenos. Fie din ușoară slăbiciune față de o originară din „țara fagilor”, fie observase

receptivitatea la subtilități din *Poetica sfărâmării vechilor canoane*, din *Sintaxa elegiei eminesciene* „Și dacă...”, la cum și ce cântă *Greierușa* lui Blaga („Mai ușoară decaât viața / E cenușa...”). Astfel a ajuns să-mi mărturisească emoția resimțită la lectura unor *Jurnale* de scriitor, al lui Jules Renard, al lui Eugen Ionescu.

Mi-a împrumutat fără să i-o fi cerut cartea *Le haut langage. Théorie de la poéticité*. Abia apărută, în 1979. Gest interpretabil: îndemn să nu abandonez cursa cunoașterii, apreciere pentru strădania depusă până atunci, punte de legătură între preocupări asemănătoare, temă de expus în Cercul catedrei, generozitate de dascăl? Nu contează intenția, cert e că am meditat cu folos între altele la ceea ce autorul numește „*impertinence*” (non-pertinență dar și îndrăzneală) *semantică*. Concept mai puțin vetust decât catacreza din lista figurilor retorice. Am preferat echivalentul *discordanță semantică*, cu sens univoc, utilizat de Ștefan Munteanu. Și l-am adoptat când m-am referit la sintagme ca *Florile răului, vibrații de violet, regret surâzător*. De ce rețin acest amănunt?

Pentru terminologia „franțuzită” și abuzul de împrumuturi care ne pândesc când ne exprimăm în jargon universitar, neagreat în publicistică și lumea culturală, există explicații și argumentații care țin de natura diferită a limbilor și puterea lor de exprimare a unor abstracțiuni. Dar motivările nu sunt de ajuns. În teoriile din științele umane, împrumutate sau formulate pe cont propriu, Ștefan Munteanu și unii dintre străluciții săi emuli au folosit termeni potriviți naturii limbii noastre. Și fără să excludă împrumuturile au contribuit la o dezvoltare firească a limbajului de specialitate. *Expresivitate, limba (română) artistică, stilul înalt, discontinuitate stilistică, pecetea stilului* au devenit concepte într-un proces complex de gândire speculativă sau normativă.

Erudiția, pe de-o parte, latura emoțională a firii, pe de altă parte, au subminat capacitatea de a dezvolta un sistem de categorii. Nicio pagubă. „Vocea autorului integrată discursului său științific”, cum se exprima Sorina Ioanovici în 1981, avea să se desprindă tot mai mult de „ariditatea formalizărilor deliberat desubiectivizate” și să facă tot mai explicită „morală pe care o profesază”. Iar „farmecul meditației

stilistice”(Maria Butan, 2000) va rezulta și din aceea că volumele din urmă „ne mențin în realitatea lumii sensibile”. Încă un pas și se va produce „căderea vinovată în literatură”; preiau (auto)ironia dintr-o dedicație pe *Pagini de memorial*, 2006.

Ne rămâne să-i analizăm stilul și să alcătuim un catalog tematic pentru mulțimea de eseuri adunate în volume eteroclite, folositor pentru intrări comode într-o anumite arie de interes.

La o sută de ani de la nașterea lingvistului timișorean mă alătur celor care-i cinstesc opera – foști colaboratori apropiați, editori, foști studenți, familie – cu un gând pios.

ELENA GHIȚĂ